

Bir Tesadüfün Mutlu Sonuçları

Mahmut Kaya*

Tanzimat Dönemi'ne gelinceye kadar bizim eğitim ve öğretim hayatımızın merkezinde hep medrese ve müderris vardı. Medresenin eğitim dili Arapça, öğretim ise büyük ölçüde din ve dinî ilimlerdi. Değişip gelişen ihtiyaçlar karşısında Osmanlı Devleti Tanzimat'la birlikte, Batı standartında eğitim verecek mektepler açmak zorunda kalmıştı. Bu tarihten itibaren eğitim hayatımızda iki ayrı sistem yürümeye başlamış, artık medrese ve müderrisin yanında bir de mektep ve muallim vardır. Bu kurumlarda okuyan talebelerin aile yapısı dikkate alındığında, genellikle zengin ve şehirliler mektebi, fakir ve köylü çocuklarının medreseyi tercih ettikleri görülür. Mektep mezunları her alanda memur ve âmir olurken, medreseliler ancak imam, vâiz, müftü, kadı ve müderris olabiliyorlardı. Biri geleneği, diğeri modern eğitim sistemini temsil eden bu kurumlardan yetişenler arasında önemli zihniyet farkı bulunmakla birlikte, mekteplerde modern eğitimin yanında Kur'ân-ı Kerim, akâid, ahlâk, Arapça ve Farsça gibi derslere de yer verildiği için bu mektepler birer laik eğitim kurumu değildir. Giderek gelişip serpilerek bu kurumdaki muallimler Doğu ve Batı kültürüyle mücehhez olduğundan, her alanda yetiştirdikleri kadrolar, ülkemizin geleceğini belirlemede büyük rol üstlenmişlerdir. Bir başka söyleyişle bu mekteplerin kurulduğu tarihten itibaren 1938'de Köy Enstitülerinin açılışına kadar geçen sürede Türk maârfi büyük ölçüde muallimlerin elinde şekillenmiştir. Özellikle İkinci Meşrutiyetten sonra her türlü fikrin harmanlandığı mekteplerden yetişenler, Türk dilinin gelişip ilim, sanat ve felsefe dili olması yolunda büyük katkılarda bulunmuşlardır. Bugün bile zevkle okuduğumuz şiir, roman, hikâye, deneme ve sahne sanatlarına âit eserler hep o dönemde yetişen idealist nesillerin ürünüdür.

Bu girişten sonra, hayatımda silinmez izler bırakan örnek bir muallimle tanışmamın kısa hikâyesinden söz etmek istiyorum. Yıl 1962, Şehzâdebaşı Camii'nin hünkâr mahfili altında ders okutuyorum. Dinî ilimler tahsil etmek için Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden İstanbul'a

* Prof. Dr., İÜ Edebiyat Fakültesi Emekli Öğretim Üyesi.

gelen ve Kur'ân kurslarında barınan köylü gençlerle, Hanefi fikhına dair *Merâkı'l-Felâh* isimli bir metni takip ediyoruz. Dersin sonlarına doğru bir zât, yakınıımızda öğle namazını edâ ettikten sonra bağdaş kurup bizi dinlerken dersimiz sona ermişti. O zât oturduğu yerden gür bir sesle:

- “*Evlâdım, rica etsem dersi benim için kısaca tekrarlar mısın?*” dedi.

Tavrından ve konuşma üslubundan bir İstanbul beyefendisi ve malûmatlı bir zât olduğunu anladığımdan:

- “*Zât-ı âlinizin huzurunda teeddüp ederim efendim.*” dedim.

- “*Evlâdım, mâziyi yâd etmek istiyorum.*” deyince ben dersi özet olarak geçtim. Bunun üzerine kalkıp yanımıza gelerek bana sarılıp öptü ve gürleyen sesiyle:

- “*Sen kimsin, necisin, menşein, mahrecin nedir?*” dedi, ben kendimi tanıttım, okuduğum hocalarımdan söz ettim. O zât,

- “*Peki gayeniz nedir, ne yapmak istiyorsunuz?*” diye sordu. -“*İslâmî ilimleri tahsil ediyoruz, dinimizi kaynak eserlerden öğrenmek istiyoruz. Şimdilik bunun dışında bir gayemiz yoktur.*” dedim. Karşımdaki zât,

- “*Olmaz, bu milletin sizlerden istifâde etmesi lâzım.*” dedi ve devamla,

-“*Herhangi bir okuldan diplomanız var mı?*” diye sorunca, ben arkadaşlardan çoğunun ilkokul mezunu bile olmadığını söyledim. O zât,

- “*Haaa şimdi önemli bir mesele zuhur etti. Evlâdım ben İstanbul İmam-Hatip Okulu müdürüyüm, adım Mâhir İz. Sizin gibi dışardan kendini yetiştirenlerin diploma alması için bizim bir kurs açmamız gerekiyor. Ben İlim Yayma Cemiyeti ile bu konuyu görüşeceğim. Siz bana arkadaşlarınızın isim listesini getirin, yarın okulda sizi bekliyorum.*” dedi.

Ertesi gün elliye yakın arkadaşın isim listesini Mâhir Bey'e götürdüm; kısa sürede karar alındı ve Vefa'daki ilk İmam-Hatip Okulunun terk ettiği binada Tekâmül Kursu adıyla iki derslikten oluşan bir kurs açıldı. Burada sadece yabancı dil, fizik, kimya ve biyoloji dersleri verilmekteydi. Devam eden talebeler okul dışından sınavlara girerek ortaokul diploması aldı, bir kısmı lise veya akşam lisesinde eğitim gördükten sonra çeşitli fakülteleri bitirip hayata atıldılar. Bu arkadaşların önemli kısmı Diyanet İşleri Başkanlığının çeşitli kademelerinde görev alırken bazıları akademik hayata intisap ederek kendi alanlarında gerçekten başarılı oldular. Bu idealist grubun içinden hukukçular ve parlamenterler de çıktığını belirtmeliyim.

Doğrusu, Muallim Mâhir İz Bey gibi gayret-i diniyye ve hamiyet-i milliyye sahibi yüksek bir şahsiyetle karşılaşmamız, kaderin bir cilvesi ve ilâhî bir lütuf olmakla birlikte, bizlerin ufkunu aydınlatan, hizmet ve ikbal kapılarını açan, ayrıca hâfızamızdan silinmeyen mutlu bir olaydır. Geçmişe dönüp baktığımda kendi kendime diyorum ki, “*şayet o günkü hüsn-i tesâdüf olmasaydı ben ne olurduym?*” Fıtraten atılan, cedelci ve cerbezeli bir yapıya sahip olduğumdan, “*herhalde kendi fikrinden başkasına değer vermeyen baĝnaz bir molla olarak kalırdım.*”

Sonraki yıllarda Mâhir Bey’i daha yakından tanıma ve sohbetlerine katılma fırsatını elde etmiş, onun sohbet talebelerinden olmuşum.

Mâhir Bey, babası kadı olan bir ailenin evladı olarak mektebin haricinde hususi bir hocanın eğitimiyle yetişmiş, Arapça ve Farsçaya tam hâkim, Osmanlı’nın son dönem ulemâ, üdebâ, şuarâ ve tasavvuf erbâbını yakından tanımış, sohbetlerinde bulunmuş, önemli bir kısmıyla yakın dostluklar kurmuş bir şahsiyetti. Ben kendisini çok zengin bir kültüre sahip, hem şair hem de o gür sesiyle çok güzel şiir okuyan, Türkçe, Farsça ve Arapça şiir mahfûzâtı gayet zengin bir zât olarak tanıdım. Memleketin dört bir yanından İstanbul’a tahsil için gelen gençler açısından Mâhir Hoca, sohbet kültürü konusunda emsâline az rastlanan bir kaynaktı. Kendisi en az iki yüzyıla ait yakın siyasî, sosyal ve kültürel tarihin canlı bir mümessili olarak, bütün samimiyetiyle ve babacan tavrıyla görüp bildiklerini, o güzel İstanbul Türkçesiyle bizlere naklederken, aynı zamanda önümüze farklı ufuklar açmaktaydı.

Hoca’nın meclis yıllarından bize anlattığı şu hadise de ibret verici ve dikkat çekicidir:

Mâhir Bey Büyük Millet Meclisinde zabıt kâtibi iken Çorum milletvekili bir hocadan söz etmişti. Giyim kuşamı düzenleyen Kisve Kanunu gereğince sarık ve cübbeyi sadece müftüler giyebiliyordu. O günlerde bu hocaefendi Meclisten çıkarken Mustafa Kemâl’e yaklaşır ve:

- “*Paşa Hazretleri sizden bir istirahatım var.*” der.

Mustafa Kemâl:

- “*Hayhay hocam buyurun.*” deyince, hoca:

- “*Mâlûm-i âliniz biz küçük yaştan beri bu kıyafeti giydiğimiz için alıştık, müsâade buyurursanız bu kıyafetimi çıkarmayım.*” temennisinde bulunur.

Paşa:

- *“Hayhay hocaefendi olur. Ancak mademki öyle arzu ediyorsunuz müftülerimizin bu kıyafeti giymesinde kanûnen bir sakınca yok. Biz zât-ı âlînize bir müftülük verelim bu kıyafetinizle devam edersiniz.”*

Bunun üzerine hocaefendi:

- *“O hâlde Paşam müsâade ederseniz ben yine mebus olarak kalayım.” der.*

Mustafa Kemâl:

- *“Tabîî hocam tercih sizin” cevabını verir.*

Mâhir Bey’in bu olayı anlattıktan sonra öfkeyle: *“Ben böyle şahsiyetsiz hocayı incir ağacının dalında asarım, sonra da altında oturur, rûhuna bir Kur’ân okurum.”* dediğini hatırlıyorum.

Kadim İstanbul kültüründe âdâb-ı muâşeretin, nezâket ve zerâfetin bütün inceliklerini onun tavrında ve konuşma üslubunda görebilirdiniz. Ben Hocamızın hiçbir kimse hakkında incitici bir ifade kullandığına şahit olmadım. Nitekim, kış mevsiminde Erenköy’deki sohbetlerinden birisinde, edebiyat öğretmeni olan merhum Sedat Yenigün, Prof. Dr. Necmettin Hacıeminoğlu’nun bir konuşmasına atıfta bulunarak *“Türk milliyetçiliğinin üç düşmanı vardır; bunlar komünizm, ümmetçilik ve masonluktur.”* dediğini nakletti ve Mâhir Bey’den bu konu hakkındaki görüşünü sordu. Hoca her zamanki tavrıyla:

“Bak evlâdım! Umumî bir ifadeyi veya konuşmanın şehvetine kapılarak söylenen bir sözü duyduğunuzda acele etmeyin! Yani bu gibi aykırı ifadesinden dolayı hemencecik o şahsı mahkûm etmeyin. Ümmetçilik daha ziyâde siyasî yönü olan bir kavramdır. Hâdiseye bu zâviyeden bakın! Necmettin Hoca, İslamiyet Türk milleti için bir tehlikedir mi diyor? Benim bildiğim kadarıyla o zât müslümandır ve cuma namazını aksatmaz! Dolayısıyla hiç kimse hakkında peşin hükümlü olmayın. Zira biz Müslüman olarak hüsnü zanla memuruz.” diyerek oradakilere, kendisinden beklenen hakîmâne bir ders vermişti.

Mâhir Bey’in bir başka özelliği de hak kavramı üzerinde ısrarla durmasıydı. Allah’ın güzel isimlerinden biri “el-Hak” olduğu için her Müslümanın hakperest olması ve dâima hakkın ve haklının yanında yer alması gerektiğini vurgulardı. Sanırım bu konudaki hassasiyeti, hak kavramını bayraklaştıran hocası Mehmed Âkif ve dostu Fuad Şemsi beylerden mülhemdi. Âkif *Safahât*’ında:

Çiğnerim, çiğnenirim hakkı tutar kaldırım

Ve:

Hele hak nâmına haksızlığa ölsem tapamam

mısralarıyla tavrını ortaya koyarken, Fuad Şemsi Bey'in şiirlerinde âdeta ana tema "hak" tır. Bu konuda Mâhir Hoca, Arapça şu cümleyi sıkça tekrarladı: "*Takdîmu hukûkî'l-ibâd ala hukûkilla*" yani kulların hakkını gözetmek Allah'ın hakkından önce gelir. Hoca, bununla ilgili geniş açıklamalar yapar ve örnekler verirdi.

Bu konuyla ilgili olarak burada bir hususa değinmek isterim. Boğazda Arnavutköy Tevfikiye Câmî'in bahçesinde yapılan mûtad Cumartesi toplantılardan birinde Mâhir Hoca'ya:

- "*Seyyid Kutub'un Türkçeye tercüme edilen Fî Zılâli'l-Kur'ân adlı tefsirine sizden istenen takdim yazısını koymamışlar, sebebini size açıkladılar mı?*" diye soran arkadaşımıza Hoca:

"*Beğenmemişler evlâdım.*" dedi ve devam etti "*Ben o yazıda görüşlerimi serdettim; bu eserin kadim tefsirlerden çok farklı olduğunu, bunun tefsirden ziyade sosyoloji ağırlıklı bir eser olduğuna dair kanaatimi belirttim, onlar da beğenmedikleri için yer vermemişler.*" deyince ben el kaldırmıştım. Hoca: - "*Buyur Mahmûdü'l-kemâl*"¹ - "*Buyur Mahmûdü'l-kemâl*" deyince ben:

- "*Efendim, biz hocalarımızdan Celâleyn tefsirini okuduk, Kur'ân'la tanışamadık. Kâdi Beyzâvî'nin Envâru't-tenzîl'ini okuduk, yine Kur'ân'la tanışamadık. Bu eserlerde ağırlıklı olarak gramer ve belâgate dâir geniş tahlillere yer verilirken asıl mesaj geri planda kalıyor ve maksat hâsıl olmuyor. Şahsen benim Kur'ân'la tanışmam sosyal bir tefsir olan Fî Zılâli'l-Kur'ân'la gerçekleşti.*" dedim. Hoca "*Haaa, şimdi mesele anlaşıldı, ben hiç o zâviyeden bakmamıştım, Mahmûdü'l-kemâl haklıdır.*" dedi. Burada belirtmek istediğim husus, Hocamızın hiçbir komplekse kapılmadan, talebesi konumundaki birinin farklı görüşüne hak vermesi, onun ne derece fikir namusuna sahip bir hakperest olduğunun bariz bir göstergesi olduğu gerçeğidir.

¹ Mâhir Bey'in sohbetlerine devam edenler arasında Mahmut adını taşıyan üç arkadaşlık. İkisi aynı zamanda Yüksek İslâm Enstitüsünden talebesi olan, Kayserili merhum Mahmut Özakkaş, Fuad Çamdibi Hoca'nın oğlu Mahmut Çamdibi ve bir de ben. Hocamızın her birimize isimlerimize izâfe ettiği vasıflarla hitap ve iltifat ederdi. Özakkaş'a Mahmûdü'l-cemâl, Çamdibi'ye Mahmûdü'l-meâl, bana da Mahmûdü'l-kemâl diye hitap ederlerdi.

Yine hak bağlamında dürüstlük kavramı üzerinde de önemle durur ve “Oğlum, Müslüman, tek kelime ile dürüst adamdır.” derken âdeta kükrer, heyecanlanır ve devam ederdi:

-Biz Müslümanı ya camide ya Arafat'ta ararız. Bu doğru bir ölçü değil. Her şeyden önce Müslüman özünde, sözünde, iş ve davranışında dürüst olandır. Dolayısıyla bir kimsenin şahsî ibadeti bizi ilgilendirmez. O, Allah ile kendi arasında bir iştir, onun hesabını ancak Allah sorar.

Devamla derdi ki:

-Kendisine bir işi havâle edeceğiniz veya bir göreve getireceğiniz kimsede şu üç özellik bulunmalı. Bunlar önem sırasına göre ehliyet ile liyâkat, dürüstlük ve bir de samimî dindarlıktır. Bu vasıflardan biri eksik olursa o kimseden beklenen verim alınamaz. Şayet “iyi adamdır, müslüman şahıstır, bize de muhabbeti vardır” diye tercihte bulunursanız, hüsrâna uğrarsınız. Eline yüzüne bulaştırır, hem siz mahcup olursunuz hem de o işten beklenen sonuç elde edilmez. Bir de şunu aklınızdan çıkarmayın: Para ve kadın her zaman ve herkes için mezlâka-i akdâmdır yani insanın ayağının kayıp felâkete sürüklenmesine sebep olan iki tehlikedir. O halde beyaz baldırı ve kırmızı mangırı gördüğü zaman su koyvermeyen, hâzâ adamdır. İşte dürüstlük ve dindarlık bu durumda belli olur. Gerisini sen benim külâhıma anlat!

Bu konuda bir hatıramı daha anlatmak isterim: Mâhir Bey bir gün bana bir âyet-i kerîme verdi ve:

-“Bunun *Kurtubî Tefsir*'indeki² yorumunu tedkik etmeni rica ediyorum evlâdım.” dedi. Ben gerekli araştırmayı yaptım ve çalışmalarımı hocamıza ulaştırdım. Bir hafta sonra Osman Öztürk bana bir zarf getirdi ve hocanın selâm ve teşekkürlerini bildirdi. Zarfın içinde bir para vardı. Doğrusu şaşırđım ve mahcup oldum. Hocamızla karşılaştığımda mahcûbiyetimi arz ettim:

-“Oğlum, *tarikat-ı Furkâniyyede hiçbir emek karşılıksız bırakılmaz, o bir haktır, hak ise mukaddestir.*” buyurdular. Tarikat-ı Furkâniyye, Kur'ân yolu demektir. Bu, hocamızın aynı zamanda hayat prensibini ifade eden bir deyimdir. Lâtime kabilinden zaman zaman bu tabiri kullanırdı.

Son olarak Mâhir Bey'le ilgili bir hatıramı daha sizlerle paylaşmak isterim:

² Kurtubalı müfessir, hadis ve fıkıh âlimi, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebi Bekr b. Ferh el-Kurtubî'nin (ö. 671/1273), *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân* (I-XX, Beyrut 1405/1985) adlı en önemli eseri.

Bir sohbet esnasında Yahya Kemal Bey'in *Eski Şiirin Rüzgarıyla* adlı eserindeki "Söz Meydanı" başlıklı şiirinden söz açarak dedim ki:

- "Efendim, bu şiir sıradan bir sevgiliye ve bir cânâna yazılmışa benzemiyor. Tema veya muhteva itibarıyla Peygamber Efendimiz için yazılmış bir na'tı andırıyor." deyince hocamız heyecanlandı ve:

- "Bu hassasiyetinden dolayı seni tebrik ederim evladım. Evet, o şiir bir na'ttır. Rahmetli Yahya Kemal Bey bana dedi ki: Mâhir Bey, ben bu şiiri na't olarak yazdım, fakat yobaz derler endişesiyle başlıkta "Söz Meydanı" ifadesini kullandım, dedi. Gerçekten o şiir, divan şairlerimizin yazdığı na'tlardan birçok açıdan daha başarılıdır." dedi.

Bir grup arkadaşla o güzel insanın cenaze namazına iştirak etmek üzere giderken, vefatına tarih düşürmek üzere bir karalama yapmıştım, 17 ekşiği ile aşağıdaki beyitte 1974 zuhur etti:

*Âaah, bezm-i irfânı mâtem bürüdü
Dediler Mâhir Bey Hakk'a yürüdü*